

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 303.09:[377.36:338.436]

Вітер С. А.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті з'ясовано сутність понять «модель», «моделювання», подано авторську модель формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах, а також здійснено її теоретичне обґрунтування.

Ключові слова: модель, моделювання, економічна компетентність, молодший спеціаліст, економісти-аграрії.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток глобалізаційних, інтеграційних, інноваційних процесів у соціально-економічній сфері вимагає відповідної підготовки фахівців, здатних до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, до опанування сучасних технологій задля ефективного використання здобутих знань і професійного розв'язання практичних проблем. Саме такими мають бути спеціалісти нової генерації.

Водночас, однією з пріоритетних тенденцій оновлення змісту, форм і методів навчання є компетентнісна орієнтація в освіті, яка передбачає набуття майбутніми фахівцями певного рівня фахової компетентності вже у процесі навчання. Відповідно, виникає потреба створення нових моделей підготовки компетентних фахівців, а також пошук ефективних механізмів їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що у педагогіці широко застосовується модельний підхід до організації педагогічних процесів. Характеристики моделювання педагогічних систем і процесів досліджували Т.Б. Гуменюк, А.Н. Дахін, Є.О. Лодатко, О.П. Мещанінов, А.А. Остапенко, В.В. Ягупов та ін. Проблеми розробки моделі сучасного фахівця приділяли увагу В.О. Зінченко, О.В. Матвієнко, В.Д. Шадриков, О.Л. Яременко. Різні аспекти створення ефективних моделей формування професійної компетентності майбутніх економістів відображені у працях Н.М. Болюбаш, С.М. Голованя, С.М. Горобця, К.С. Масленнікової, Л.С. Отрощенко, Н.М. Самарук, Г.Є. Чепорової, ключових компетентностей – О.В. Гарди, майбутніх фахівців аграрного виробництва – Л.В. Вікторової, Т.Д. Іщенко, В.Т. Лозовецької, П.Г. Лузана. Проте, малодослідженою залишається проблема формування економічної компетентності молодших спеціалістів, що актуалізує необхідність моделювання цього процесу.

Мета статті – теоретичне обґрунтування моделі формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах.

З огляду на завдання певних досліджень у поняття «модель» і «моделювання» науковці вкладають різний зміст. Під моделюванням розуміється дослідження певних явищ, процесів чи систем об'єктів шляхом побудови та вивчення їх моделей. У філософії термін «модель» розглядають як спосіб представлення чого-небудь, що забезпечує певну наближеність до фактичної ситуації, яка дає можливість вивчати об'єкт і застосовувати ці знання з різною метою [1, с. 11].

Дослідники з проблем педагогіки розглядають модель як вибудовану в уяві або матеріально реалізовану систему, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна заміщати його

так, що вивчення моделі дає змогу отримати нову інформацію про цей об'єкт [3, с. 63]; штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним досліджуваному об'єкту (чи явищу), відображає та відтворює у простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта [5].

Слід зазначити, що під час розгляду процесу моделювання діяльності фахівця науковці розрізняють два види моделі: модель фахівця, яка описує основні вимоги до спеціалістів, тенденції їх використання, сфери застосування тощо та модель підготовки фахівця, основою якої є логічна система, що містить цілі навчання, зміст освіти, навчальні плани, програми, проекти педагогічних технологій. Оскільки модель підготовки фахівця можна розглядати як опис педагогічної діяльності щодо формування певних компетенцій спеціаліста, то саме вона має суттєве значення для нашого дослідження і найбільше відповідає поставленим завданням.

Під моделлю формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки ми розуміємо схематичне окреслення й теоретичне обґрунтування комплексу взаємопов'язаних елементів та етапів навчального процесу, що забезпечують формування у майбутніх фахівців системи економічних знань, умінь і навичок, практичного досвіду економічної діяльності і розвитку професійно значущих якостей з огляду на вимоги ринку праці.

Метою моделювання процесу формування економічної компетентності молодших спеціалістів є розробка такої моделі, яка дала б змогу підвищити ефективність цього процесу, зіставити його з вимогами ринку праці.

У розробленій нами моделі (рис. 1) відображено поєднання і взаємозв'язок таких структурних блоків: цільовий, концептуально-змістовий, організаційно-технологічний, діагностико-результативний. Цільовий блок моделі складає соціальне замовлення на підготовку компетентних фахівців-економістів аграрної сфери освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст»; мету і конкретизовані відповідно до неї завдання:

- формування позитивного ставлення до фаху економіста-аграрія;
- формування прагнення і здатності до самоосвіти, вироблення навичок самоконтролю;
- формування системи економічних знань, умінь і навичок за розвитку сучасного економічного мислення, що становить основу когнітивної складової економічної компетентності;
- формування і розвиток професійно значущих якостей економіста-аграрія, вироблення навичок самооцінки;
- формування практичного досвіду економічної діяльності.

Метою і завданнями визначається концептуально-змістовний блок, який представлений єдністю структурних компонентів економічної компетентності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний), наукових підходів і принципів. Досягненню поставленої мети сприяє застосування методологічних підходів, доцільність використання яких ми обґрунтовуємо на основі аналізу педагогічної літератури:

- 1) компетентнісний (Бібік Н.М., Жукович-Дородних Н.М., Колот А.М., Кошелева Н.Г., Пометун О.І., Чепорова Г.Є.), за яким рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різноманітної складності на основі наявних знань і умінь, тобто навчальна діяльність не зводиться до простого здобуття знань, набуття умінь і навичок, а передбачає їх єдність, взаємопроникнення і доповнення іншими важливими компонентами;
- 2) особистісно-діяльнісний (Алексеев А.М., Зимняя, І.А., Саєнко Н.В., Серіков В.В., Тихонова Т.В., Якиманська І.С.) передбачає, що в центрі навчання знаходиться студент як особистість: його мотиви, цілі, психологічний склад, пізнавальні можливості; виходячи з інтересів студента, рівня його знань і умінь, а також суб'єктного досвіду самостійної пізнавальної діяльності викладач визначає завдання занять та формує, спрямовує і коригує процес розвитку його особистості;
- 3) маркетинговий (Андреев С.М., Вачевський М.В., Задорожнюк Н.О., Маяцька І.І., Оболенська Т.Є., Панкрухін О.П., Шкляєва Г.О.) визначає відтворення у навчальному процесі реальних умов праці, розв'язання реальних професійних завдань і проблем з урахуванням

особливостей сучасних потреб і вимог ринку праці, аналізу реальної практики використання фахівців певного профілю, а також попиту на них на різних ринках і сегментах і прогнозу сфери діяльності, до якої готується фахівець.

Проектуючи модель процесу формування економічної компетентності молодших спеціалістів, ми поклалися на провідні дидактичні принципи, які дають змогу побудувати оптимальну систему методів, прийомів, засобів і форм організації навчально-пізнавальної, науково-пошукової і практичної діяльності студентів. Спираючись на результати досліджень сучасних науковців (Головань М.С. [2], Назарова О.Г. [6], Тверезовська Н.Т. [7]), до принципів формування економічної компетентності ми відносимо:

- *принцип наступності* – забезпечує цілісність економічної освіти й оптимізує взаємозв'язок окремих її підсистем (загальноосвітня, політехнічна, спеціальна підготовка). Наступність відображає осмислення пройденого матеріалу на новому, вищому рівні, підкріплення здобутих знань, налагодження нових зв'язків, завдяки чому підвищується рівень засвоєння навчального матеріалу на новому ступені освіти;
- *принцип систематичності і послідовності* – відображає логіку навчальної дисципліни, забезпечення логічних зв'язків між засвоєнням способів дій і знань, між формами і методами навчання та формами і методами контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів; реалізується шляхом поступового ускладнення теоретичного і практичного матеріалу в навчальних програмах;
- *принцип науковості* – характеризує відповідність змісту професійної освіти рівню сучасної науки. Він має відображатися, передусім, у доборі навчального матеріалу та методах навчання, що застосовуються;
- *принцип зв'язку теорії з практикою* – ґрунтується на тому, що теоретичний матеріал, який пропонується для вивчення, має бути практично закріплений та мати тісний зв'язок з фаховою діяльністю економіста;
- *принцип міждисциплінарної інтеграції* – передбачає формування цілісних знань, інтегративних умінь у майбутніх економістів за допомогою організації навчального процесу на основі інтеграції дисциплін циклу гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної, професійної і практичної підготовки;
- *принцип рефлексії* – забезпечує отримання зворотного зв'язку щодо ефективності навчальної взаємодії завдяки сукупності методів, способів і прийомів, спрямованих на виявлення якості сформованих знань, умінь і навичок. Цей принцип дає змогу зрозуміти причини виникнення труднощів та успіхів у процесі формування економічної компетентності;
- *принцип індивідуалізації навчання* – передбачає урахування рівня розвитку і підготовки студента, вивчення мотивів учіння, надання індивідуальної допомоги, організацію індивідуальної та самостійної роботи, корегування змісту і форм навчання без суттєвого зниження їх складності, формування індивідуальної системи діяльності студента;
- *принцип наочності* – сприяє підвищенню ефективності навчання шляхом використання наочних засобів. Зокрема, для підготовки економістів важливими є таблиці, графіки, математичні моделі, які полегшують сприйняття й аналіз економічних розрахунків, а також зразки документів, відповідні реальному документообігу аграрних підприємств;
- *принцип інформатизації освіти* – ставить на меті створення інформаційного простору, що виконує навчальні функції, тобто оптимальних умов для комплексного застосування інформаційних технологій у навчальному процесі. А.Д. Урсул зазначає, що процес інформатизації містить три взаємозалежних процеси: медіатизацію – процес удосконалення засобів збору, зберігання й поширення інформації; комп'ютеризацію – процес удосконалення засобів пошуку й обробки інформації; інтелектуалізацію – процес розвитку здатності сприйняття й породження інформації, тобто підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту [8, с. 36].

Наступний блок розробленої моделі – організаційно-технологічний, до якого входять форми, методи і засоби навчання, відповідні педагогічним умовам й етапам формування економічної компетентності.

В основу запропонованої моделі закладено такі педагогічні умови: *закріплення мотиваційних установок до оволодіння професією економіста-аграрника; забезпечення спрямованості навчального процесу на розвиток у студентів навичок ефективної самоосвіти; раціональне поєднання у навчально-виховному процесі різноманітних активних форм і методів навчання, що сприяють розвиткові особистісно-професійних якостей майбутніх економістів; застосування маркетингового підходу до організації і проведення навчального процесу в агротехнічних коледжах задля посилення його практичної спрямованості.*

З метою активізації навчання модель формування економічної компетентності передбачає використання активних і проблемно-пошукових методів, використання в навчальному процесі засобів інтерактивного навчання та передових освітніх технологій (аналіз виробничих ситуацій, ділові ігри, тренінги, проблемне та діалогічне навчання, робота з електронною бібліотекою тощо) з комп'ютерним і мультимедійним супроводом. За використання інноваційних форм і методів навчання важливе їх спрямування на практичне застосування студентами здобутих знань і набутих навичок. Позааудиторна діяльність передбачає залучення студентів до участі в роботі наукових гуртків, конференцій, майстер-класів.

Відповідно до завдань нашого дослідження, формування економічної компетентності ми розглядаємо як процес кількісного і якісного перетворення її елементів за зміни етапів навчальної діяльності. Відповідно, цей процес можна схарактеризувати як такий, що здійснюється поетапно. Саме тому в побудованій моделі знайшла відображення послідовність трьох етапів: *мотиваційно-підготовчий етап* (I-II курси), який орієнтований на усвідомлення й осмислення вибору фаху, корекцію ціннісних орієнтацій, оволодіння способами самостійної пізнавальної діяльності, здобуття фундаментальних знань з дисциплін соціально-гуманітарного циклу та загальноекономічної підготовки тощо; *базовий етап* (II курс), який включає на основі поглиблення системи знань розвиток професійно значущих якостей, формування фахових умінь тощо; *інтеграційний етап* (III курс) – здобуття спеціальних фахових знань, умінь, навичок, набуття досвіду практичної діяльності, формування готовності до професійної самореалізації. Кожному етапу відповідає певна ціль, методи, організаційні форми і засоби, істотним чином змінюючи рольові позиції викладачів і студентів (від суб'єктивно-об'єктивних до партнерських), об'єднуючи для досягнення єдиної пізнавальної мети, що сприяє демократизації відносин.

Діагностико-результативний блок поданої у дослідженні моделі включає діагностику рівнів сформованості економічної компетентності та аналіз оцінки результатів, а також, за необхідності, корекцію як окремих компонентів моделі, так і умов її успішного функціонування. Цей блок передбачає визначення критеріїв з відповідними показниками, що характеризують три рівні сформованості цієї інтегративної характеристики особистості: низький, середній і високий.

З метою діагностики стану сформованості економічної компетентності та оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх фахівців нами пропонується використання системи діагностичного забезпечення, в основу якої покладено інструментарій оцінювання економічної компетентності, запропонований у праці В.І. Жигір [4]: 1) тестування, використання якого спрямоване на оцінку рівня підготовленості кожного студента за тим чи іншим критерієм; 2) анкетування, здійснюється з метою з'ясування характерологічних особливостей, мотивів професійної діяльності, рівнів розвитку пізнавальних інтересів; 3) самодіагностика, яка передбачає раціональне використання особистого досвіду, забезпечення зворотного зв'язку в процесі самоаналізу і самооцінки своєї фахової діяльності; 4) виконання ситуаційних завдань, де студентів пропонують осмислити економічну ситуацію. Якщо діагностика показує, що знання, вміння та професійно значущі якості сформовані в недостатній мірі, то можливо перейти до корекційної роботи, сутність якої зводиться до повторення вже пройденого матеріалу із залученням більш доступних для розуміння засобів.

Створена модель формування економічної компетентності молодших спеціалістів охоплює всі аспекти їхньої фахової підготовки, що сприятиме реалізації поставленої мети. Водночас, слід розуміти, що формування економічної компетентності є динамічним процесом, його змістове наповнення і якісний рівень залежать від значної кількості чинників:

Рис. 1. Модель формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки

рівня розвитку особистості, використання новітніх педагогічних технологій, соціальних та економічних процесів, які відбуваються в освіті й суспільстві, тож конструювання моделі враховує її прогностичність.

Вважаємо, що реалізація цієї моделі в педагогічній практиці дасть змогу підвищити рівень економічної компетентності молодших спеціалістів й стимулюватиме їх до подальшого вдосконалення фахової майстерності. Доцільними напрямками подальших розвідок є визначення й адаптація спеціальних методик формування досліджуваної характеристики для ефективної реалізації визначених педагогічних умов.

Список використаних джерел

1. Вартофський, М. Модели. Репрезентация и научное понимание [Текст] / М. Вартофський ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1988. – 506 с.
2. Головань, М.С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансфертної системи [Текст] / М.С. Головань // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 1. – С. 139-143.
3. Давыдов, В.П. Теоретические и практические основы моделирования процесса профессиональной подготовки специалиста [Текст] / В.П. Давыдов, О.Х. Рахимов // Инновации в образовании. – 2002. – № 2. – С. 63-65.
4. Жигір, В.І. Оцінювання професійної компетентності фахівця як фактор його формування [Електронний ресурс] / В.І. Жигір // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 2. – (Серія: Педагогічні науки). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2012_2/Jygir.pdf.
5. Зязюн, І. Філософія педагогічного світогляду [Текст] / І. Зязюн ; [за ред. Т. Левовицького та ін.]. // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український, українсько-польський журнал. – К. : Ченстохова, 2004. – Т. 6. – С. 209-222.
6. Назарова, О.Г. Формирование экономической компетентности учащихся : автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / О.Г. Назарова. – Орел, 2008. – 24 с.
7. Тверезовська, Н.Т. Принципи формування математичної компетенції студентів аграрних ВНЗ [Текст] / Н.Т. Тверезовська, Е.І. Дібрівна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 159. – Ч. 1. – С. 138-144.
8. Урсул, А.Д. Информатизация общества и переход к устойчивому развитию цивилизации [Текст] / А.Д. Урсул // Вестник РОИВТ. – 1993. – № 1-3. – С. 35-45.

The article is devoted analyzes the essence of the concepts «model», «modeling», presented the author's model of forming of economic competence of junior specialists during their professional training in agricultural colleges and conducted its theoretical justification.

Key words: model, modeling, economic competence, junior specialist, economists of agriculture.

УДК 373.5.016:33

Кулішов В. С.

РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано основні складові та визначено загальний рівень економічної підготовки старшокласників у процесі профільного технологічного навчання.

Ключові слова: економічна підготовка, учні старшої школи, система економічних знань, економічне мислення, економічна культура, наукові основи організації праці.

Соціально-економічні перетворення в державі, пов'язані зі здобуттям суверенітету і незалежності, з переходом до ринкової економіки, орієнтацією на загальнолюдські цінності, потребують підвищеної уваги, інтересу до економічних знань учнівської молоді.